

APEL·LES FENOSA i COCO CHANEL

(1939-1940)

APEL·LES FENOSA - COCO CHANEL
(1939-1940)

1939

- *Fenosa es queda a Catalunya unes setmanes després de la Guerra Civil. S'amaga a casa dels seus pares, a La Floresta. El dia 4 de maig de 1939 aconsegueix un document que li permet circular lliurement per Catalunya, oficialment per trobar marbre, oficiosament, per permetre-li passar la frontera.*

Una vegada més, va travessar la frontera a peu amb un passador que li va robar el que tenia. Els gendarmes el van descobrir i li van dir que escollís entre tornar a passar la frontera o anar a parar a un camp de refugiats. En aquell moment, va començar una partida de tuti a la gendarmeria. Apel·les, que era un gran jugador, s'hi va afegir i es va passar la nit jugant. Al matí, els gendarmes se'n van compadir, li van deixar diners i li van arreglar els papers de manera que pogués arribar fins a Llemotges, on vivien els seus amics Laurens i Renée d'Albis. Fenosa els va enviar un telegrama, i a Picasso també.¹

- *S'instal·la a Llemotges, a casa de la família d'Albis, Laurens i Renée.*
- *Demana ajut als amics parisencs. Escriu a André Level perquè l'ajudi a exposar, i a M. Zamarou que treballava a la comissaria de policia. Level li respon el 15 de juny de 1939: "Benvolgut Fenosa. Esteu al corrent que la galeria Percier només ocupa el petit entresòl del número 4 de l'avinguda Percier i no conserva les sales d'exposicions de la planta baixa que, després de set anys, són ara un cafè. Pel que fa a M. Zamarou, ja no és comissari de policia; s'ha jubilat...." Level no pot ajudar Fenosa i li recomana que es quedi a Llemotges i que miri d'adreçar-se a la indústria de la porcellana i fer escultures de biscuit.*

1. Nicole Fenosa. *Catalogue raisonné de l'oeuvre sculptée*. Ediciones Polígrafa. Barcelona, 2002.

LLEMOTGES, A CASA DE LA FAMÍLIA D'ÁLBIS, LAURENS I RENÉE

VERSAILLES. CASA DE MARY MALLET

- Fenosa s'instal·la a Versalles a casa de la família d'Albis, Mary Mallet, al número 11 bis de la rue des Reservoirs, fins a finals del mes de juny de 1939.
- Divendres 1939. Jouxten. Lletotges St. Lazare

Benvolgut Fenosa

No tinc detalls de la vostra arribada a París, ni de les persones que heu pogut trobar, ni de les possibilitats que tenen de donar-vos la documentació en regla. Des que heu marxat no deixo de pensar en vós –demanant-me si heu pogut veure André Mallet–, si s'ha arreglat la qüestió del vostre allotjament i si albireu la possibilitat de viure a Versalles. Les notícies són tan inquietants que em demano si teniu la llibertat d'esperit i la voluntat de treballar.

Tinc por que us sentiu sol, ja que resulta difícil ser valent i enèrgic quan no es té ningú que ens encoratgi. Caldrà que sapigueu que els vostres amics us enyoren, i que encara que estigueu sol, el vostre taller serà ple de la seva estima i confiança en vós.

L'emmotllador ve demà per fer el guix.

Ja sé que us costa escriure i que no us agrada, però digueu-me: 1r si heu vist Picasso, 2n el germà del vostre amic, 3r si teniu fang i eines. La casa em sembla buida des que heu marxat! Que Déu us guardi i us protegeixi.

Afectuosament

Renée d'Albis.²

- Saint Sauvens. Vendée-Illa de Yeu

Benvolgut Fenosa.

He estat molt contenta de rebre les vostres dues cartes i alleugerida de saber que heu trobat els amics. Era molt important que no us trobéssiu sol i abandonat en aquesta gran ciutat. He pensat amb vós pel 14. Sou ja a Versalles? Em pensava que amb aquest desplegament de força i de deliri militar aquesta gentada enlluernada per un entusiasme de xais us hauria fet tornar boig i us hauria empès a patir en algun escàndol i a fer-vos empresonar! M'agrada quan sou a l'habitació blanca i blava dels nens. Tot

■
2. Arxius Fenosa

això us hauria de propiciar bons somnis i a poc a poc tot el que heu viscut i sentit des de fa anys, amic meu!

Espero que M. Dubois no trigui gaire a donar-vos la documentació. Els 15 dies de permís ja han passat fa temps i em preocupa molt què pot passar si no la teniu.

Estic convençuda que els taxis no són els responsables de les vostres idees! També hi ha el tren entre Versalles i París, i el Dôme, i els amics, potser més pobres que vós. D. Fenosa! Com heu de viure en aquest gran París hostil, tan empobrit? És una bogeria de joventut d'imaginar que us espavilareu a París! I no sou tan jove com penseu!

L'exposició a casa de Picasso us ha reportat alguna cosa? Picasso ha de tenir un cor molt gran, tan gran com el seu geni. Estic contenta per vós que existeixi, d'altra manera.... no son ni els Parents Terribles ni La Table du Monde, encara que sigui en edicions de luxe, els que us ajudaran.

Heu anat a veure Madame Bucher? En cas contrari, espereu que torni la seva filla Eva. Ella ens ha escrit des de Suïssa on resta fins a finals d'agost. Crec que trobareu l'Eva molt més simpàtica que la seva mare. Aquesta és terriblement intel·ligent, mentre que la seva filla és simplement molt agradable.

No m'heu dit si Picasso ha vist el bust de Mary, i què li ha semblat.

Ànim petit meu, trebal·leu i sigueu assenyat.

Afectuosament,

Renée d'Albis.³

- 29/IX/1939

Postal de Laurent d'Albis al senyor Fenosa, 19 Place de la Madeleine

Estimat amic, he anat 2 vegades a París des que ha començat la guerra. Una vegada sol i l'altra amb la meva dona. M'hauria agradat que ens trobéssim si hagués tingut la vostra adreça....⁴

- *Després d'instal·lar-se, Fenosa agafà el tren en direcció a l'estació de Saint Lazare: anava a visitar Picasso, a la rue de la Boétie. Era un diumenge al matí. Encara el va tro-*

■
3. Arxius Fenosa

4. Arxius Fenosa

bar al llit. *Sabartés* va obrir la porta. *Picasso* estava sorprès i content de veure'l. Va voler fer immediatament una paella, sobre el terra mateix, al mig de l'habitació. Al cap d'una estona, va preguntar a *Apel·les* si havia rebut la invitació per anar a l'exposició que havia d'inaugurar aquella mateixa tarda. *Apel·les* respongué: "No". *Picasso* va cridar *Sabartés* i li va preguntar:

—Has enviat una invitació a Fenosa?

—No... —respongué *Sabartés*.

—Llavors, no pots veure l'exposició —va dir *Picasso* dirigint-se a Fenosa. *Apel·les* es va ofendre amb tota aquesta història que no acabava d'entendre.

—Com? Feu una exposició avui, aquí, i no la puc veure? —va preguntar.

—D'acord —*Picasso* va cedir—, avui et deixarem entrar, però que sigui l'última vegada. *Sabartés*, li pots ensenyar...

Sabartés va obrir la porta del menjador. *Fenosa* va veure damunt d'una taula totes les escultures que havia creat abans de 1929, i que *Picasso* havia trobat i comprat.⁵

- 13 de juliol. *Cocteau* escriu a *Andrè Dubois* per demanar-li documents per a *Fenosa*

Entrevista Nella Bielski - Apel·les Fenosa⁶

El Vendrell, estiu de 1973.

AF: La guerra va esclatar de seguida. No podia fer res a Versalles. Em feien por els bombardeigs, que la gent es tornés boja. Llavors, vaig instal·lar-me al Ritz. Gràcies a la *Coco*, ja que era molt car.

Cocteau va donar-me també diners....Quan vaig fer el retrat de *Jean Marais*, va demanar-me quan costava. Va dir-me que era ruc, perquè jo demanava tres mil francs. Llavors em diu : " O vint mil o res!"

NB: I et vas veure obligat a acceptar-ho per fer-lo?

AF: Sí, això de viure a l'Hotel Ritz no m'agradava, l'èxit venia massa de pressa.

■

5. *Nicole Fenosa*. *Catalogue raisonné de l'oeuvre sculpté*. Ediciones Polígrafa. Barcelona, 2002

6. *Arxiu Fenosa*

HOYNINGEN HUENE 1939

NB: No menjaves a l'hotel?

AF: I de quina manera! Dinava amb la Coco a la botiga i després sopava i dormia al Ritz... Però trobava que aquell no era el meu lloc. Vaig dir a Cocteau: "Ets tu qui ha de viure al Ritz i jo viuré a casa teva" Era extraordinari. Era l'opulència, fins al punt que em vaig tornar boig! Vaig trobar-me amb les mans al cap al costat de l'obelisc! A les tres del migdia, plorant. No podia ser. Jo no havia nascut per aquesta vida. Vaig refusar fer el retrat d'Alice Cocéa, em permetia refusar retrats.

NB: Jean Marais vivia a la place de la Madeleine.

AF: Tots dos (amb Cocteau). Vivien junts. No era gaire còmode viure amb homosexuals!... et feien proposicions, comprens?, però jo hi estava en contra!

NB: Coco Chanel era intel·ligent.

AF: La Coco? Molt intel·ligent. No feia les coses per atzar.....però no era com jo. M'omplia de regals. Per exemple, va oferir-me un enorme braçalet daurat. Jo l'amagava... però se'm veia una mica, no m'agradava gens tenir un braçalet d'or, li vaig tornar.

NB: Semblava una persona feliç?

AF: Sí, i tots els tallers estaven contents de veure'm als seus braços; ella es drogava. I això, jo no ho podia suportar. Si tu estimes una persona que es droga, o et drogues també, o l'altra s'atura... no és així? Jo vaig plantejar la qüestió: o jo em drogo o tu no et drogues més...

NB: No t'has drogat mai?

AF: Mai! He acompanyat Cocteau quan fumava la seva pipa d'opi... era temptador.

NB: Ella també fumava opi?

AF: No, era morfina, això era massa, comprens? Jo n'estava fins al capdamunt.

NB: Tenia un cor gran... he llegit moltes coses sobre ella... el personatge, un talent extraordinari.

AF: Estava enamorada de Picasso. Sempre m'ha ajudat. Després de la Derrota, quan vaig tornar de nou a París, tot sol, Picasso va demanar-me que li fes el seu bust.....Però jo vaig dir que no....Quan li vaig dir a la Coco...

NB: Per què?

AF: Per respecte, comprens?. És ell qui havia de treballar, no pas jo.

AF: També vaig presentar-li a la Nicole. Cocteau deia que la Nicole era l'única persona del món de qui la Coco parlava bé. Va venir a sopar a casa nostra amb Reverdy. I tu saps, pujar set pisos, per la Coco era massa.

AF: Llavors, Eluard es feia regalar Picassos per vendre'ls, i guanyava molts diners amb això. Després feia edicions de luxe i les venia totes.

NB: Vivia de la seva ploma?

AF: Un dia, Picasso em va demanar de dinar amb la Coco. Ell volia presentar-li a Paul Eluard que tenia dificultats. Volia que la Coco l'ajudés, ja que al començament, la Coco donava molts diners a Cocteau. Mil francs per dia ! Eren molts diners....

NB: Per quin motiu? Com a mecenas?

AF: Sí...En un restaurant...ho vaig organitzar fatal, no hi estava acostumat. Vaig anar a buscar la Chanel. La vaig fer baixar tres parades més lluny d'on havíem d'aturar-nos, i resulta que en lloc d'esperar-nos al restaurant ens esperaven a casa de Picasso...però tot es va acabar bé.

NB: Com?

AF: Dinant, a la fi.

NB: Us vàreu trobar? Però Picasso tenia una idea al cap?

AF: Sí, volia ajudar Eluard.

NB: Se'n va sortir?

AF: Sí, sí.

NB: Era durant la guerra?

AF: Sí, em sembla.

NB: Veus, aquestes coses no s'expliquen de Chanel.

AF: I va ser ella qui va pagar un taló de cinc-cents mil francs -era una fortuna!- per la Consagració de la Primavera dels Ballets Russos. I es va quedar en un racó... Moltes coses... Quan va ser amant de Pierre Reverdy, li va donar moltes coses. Li pagava els llibres... Té molt al seu actiu.

NB: De fet tenia la seva botiga, vivia sempre a l'hotel, tenia un apartament on no hi vivia però hi rebia gent de tant en tant.

AF: Era enorme, anava des de la rue Cambon fins als grans bulevards. Una casa enorme.

NB: Bonica!

AF: No. Però la seva part estava molt ben arranjada.

NB: He vist fotos amb escultures damunt la taula i hi havia moltes coses xineses, paravents.

AF: 52 paravents de Koromandel. Cadascun valia un milió. Tots els paravents disponibles, els comprava.

AF: De seguida, vaig comprar-me dues americanes, dos parells de sabates....

NB: En aquesta època no podies entrar en un restaurant sense corbata...sense anar mudat?

AF: Sí, sí, em vaig ben mudar, te n'adones, no estava a l'alçada.

NB: A l'alçada?

AF: De saber què es podia fer i què no es podia fer. Havia comprat un litre d'aigua de Colònia, i la Coco em va demanar que li dugués i, davant meu, la va abocar tota al lavabo... Tota... (riallades).

BALLET BACANAL DE SALVADOR DALÍ

- Dalí arriba a París. Ve de Nova York, on participa al pavelló de "Venus Dream", a l'Exposició Universal de Nova York. El capitalista del projecte, el senyor William Morris, no accepta la idea de Dalí de posar a la façana la figura del cos de Venus, de Boticelli, amb un cap de peix.

Dalí escriu un manifest per defensar els seus drets, "Declaration of the Independence of the Imagination and the Rights of Man to His Own Madness", que es llança des d'una avioneta sobre Nova York.

Dalí surt de Nova York el 6 de juny de 1939 en el vaixell "Champlain" el dia anterior a la inauguració de la Fira de Nova York. Abans de sortir, Dalí escriu Buñuel (Ian Gibson. La vida desaforada de Salvador Dalí. Ed. Anagrama, Barcelona 1998, pág. 500): "Tengo que irme de aquí 2 semanas a Montecarlo para mi espectáculo que se dará el mes de julio en la ópera de París y Londres enseguida después, la ostia de Tristán..."

- Agost. Harper's Bazar dona la notícia de Bacanal de Dalí i Chanel.

FENOSA FA EL RETRAT DE CHANEL

- Durant el mes d'agost Dalí és al Grand Hotel Font Romeu. El 5 d'agost Gala escriu a Edward James i li explica que Bacanal va bé i que Dalí treballa en els darrers detalls. Gala demana a James que vagi a casa seva a Londres, a Wimpole Street, quan el ballet s'interpreti a Londres.
- El 10 de setembre els Dalí són a París. Després s'instal·len amb Gala a Arcachon, Villa Flambergé, 131 Bd. de la Plage.
- El 4 de setembre era la data de l'estrena de Bacanal al Covent Garden. Londres.
- Chanel no autoritza traslladar els seus vestits de Bacanal als Estats Units sense que hi vagin amb Dalí. El 25 d'octubre Edward James escriu a Dalí per dir-li que la senyora Karinska podria fer els vestits a Nova York.
- El 28 d'octubre, Dalí escriu a Edward James per demanar-li que parli amb Massine per ajornar l'estrena de Bacanal. James li contesta que és impossible, ja que Massine en té tots els drets. Ofereix el seu assistent per tal que viatgi a París i reculli els vestits de Chanel.
- Octubre. Article a Harper's Bazar amb imatges de Fenosa i Coco. CHANEL DRESSES DALI'S NEW BALLET.

Arcachon

Sr. Fenosa 46, rue la croix Nivert

Activeu si és possible la carta de circulació. Gràcies. Cordialment. Dalí. 131 Bd. la Plage Arcachon.?

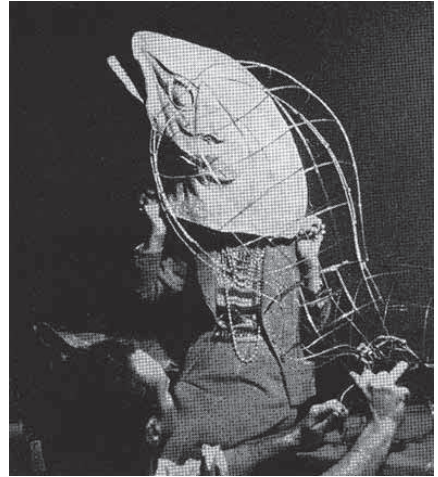
Arcachon

No hem rebut la carta de circulació espera resposta telegràfica resultat gestió. Milions de gràcies. Dalí.

Estimat Petit Fenosa; gràcies d'haver judat LA MEVA oliva; tornarem a escriure aquell senyor per si pot arranjar que nem a París, perquè el salconduit no és vàlid per la Zona de les Armes. Podé pots donà un cop d'espallla. Macagun déu qu'ina merda!!!

Petons del teu

Dalí

COCO CHANEL I FENOSA

Gala també.

Escriu-me què penses fer immediatament. Bondia.⁸

Estimat Fenosa

No tinc la seva adreça. Me la pot enviar el més aviat possible?

Podria dir-me també si el senyor Dubois ha rebut els dibuixos que li vaig enviar i si encara es queda allà?

Digui'm alguna cosa.

Afectuosament, la seva Gala.⁹

Malaltia

A la place de la Madeleine, a finals de 1939, Fenosa va tenir greus problemes de salut: “Vaig començar amb unes angines, otitis, i va acabar amb una mastoïditis, i després la clínica”, va dir. En efecte, el van operar d'una doble mastoïditis. En una carta que Cocteau va adreçar a Jean Marais, es llegeix: “A casa trobo Fenosa amb una doble otitis, alguna cosa com l'espectre de la teva, com per pensar que potser l'otitis

■
8. Arxiu Fenosa

9. Arxiu Fenosa

s'arrossegava per casa. La valenta Cléopâtre el cuida i els doctors de la Coco” (COC-TEAU, Jean. “Lettres à Jean Marais. Paris. Albin Michel, 1987, p. 106)¹⁰

1940

- 31-1-1940 data del sobre

*Carta de R. d'Albis sobre Monsieur Fenosa. Aux bon soins de Mademoiselle Chanel. Hotel Ritz. Place Vendôme. Paris.*¹¹

- 19 dissabte

Estimat Fenosa.

2 dies després de la meva carta “a cura de la senyoreta Chanel. Hotel Ritz”. 15 dies després Julie us ha escrit a la mateixa adreça per anunciar-vos el seu prometatge amb Armand Wapler. En fi, Mary, que ha passat 15 dies sola a París i que esperava veure-us, ha anat a l'hotel Ritz esperant aconseguir-hi la vostra adreça, però l'han fet fora sense miraments.

Sigueu amable i escriviu-me. Digueu-me què feu i si torneu a estar bé. Digueu-me també si aquesta adreça és la bona.¹²

- 20 febrer *Telegrama de Coco a Fenosa escrit a Arcachon. Adreça de Fenosa Hotel Laos, 46 rue Croix Nivert.*

*“Espero que estiguen bé de salut. Digueu alguna cosa. Des de la platja d'Arcachon. Afectuosament, Coco Chanel”.*¹³

- *Marthe Morère ve a veure Fenosa a París. S'instal·la a l'Hotel Lutezia. El dia de l'encontre Fenosa passa per davant de Le Dôme. Entra al restaurant i una noia es desmaia. Fenosa l'agafa: és Rafaela Barga, la filla de Corpus Barga. S'enamora de Rafaela. Es troba amb la Marthe i li explica el seu afer amb Chanel, que ella no entén.*

- *Quan els alemanys entren a París, el 14 de juny, Fenosa se'n va a Llemotges i a Tolosa.*

■

10. Nicole Fenosa. *Catalogue raisonné de l'oeuvre sculpté*. Ediciones Polígrafa. Barcelona, 2002

11. Arxius Fenosa

12. Arxius Fenosa

13. Arxius Fenosa

CECIL BEATON. CHANEL I LA "FLÛTISTE" DE FENOSA. RUE CAMBON

- 14 de juliol. Telegrama de Coco a Fenosa. Adreça de Fenosa. 42 rue d'Aubuisson. Tolosa: *"Arribaré dilluns al vespre a Tolosa. Miri de trobar-me un allotjament. Si no arribo dilluns vindré dimarts. Afectuosament, Gabrielle Chanel."*¹⁴
- 30 de juliol. Carta de Cocteau a Fenosa des de Vernet-les-Bains. A casa el doctor Nicolau:

■

14. Arxius Fenosa

“Estimat esquirollet. No diguis mai que t’abandonem. El que hauries de fer és venir a Perpinyà, on tornariem a reprendre la feina com a la place de la Madeleine (sic). La vida continua essent la vida, i les nostres continuen essent estranyes. Dependrà de nosaltres que la vida revisqui. Però compte amb la foguera purificadora! Acostumo a ser el primer a pujar-hi. Sóc molt feliç, amb Jeannot alliberat ahir i la família Piaf. Les meves vacances de St Tropez continuen i m’imagino que aquesta fulgurant aventura era un malson. Cal “continuar” i lluitar. Petons.”¹⁵

- 24 d'agost. Picasso abandona definitivament Royan amb Sabartés i Dora Maar. Abandona el seu apartament de la rue de La Boétie i s'instal·la als Grands-Augustins.
- El 13 de setembre de 1940 Enric Casanovas escriu a Fenosa i li diu que havia escrit a casa de Cocteau a Vernet, però li han dit que Fenosa és a Perpinyà. Li demana : “I el senyor Corpus Barga i la seva filla? Què els ha passat?”
- Fenosa viatja a Marsella per trobar Rafaela Barga.
- Del 19 de setembre fins al 3 d'octubre, Fenosa és a Marsella. Hotel Victòria. Després s'instal·la a París, Hotel Aragó, 19 rue de la Glacière.

Estimat Fenosa.

La Coco m'encarrega que li digui que el sopar no es farà aquest vespre, ja que al final Picasso no està disponible.

Fins aviat,

Leidia

■
15. *Arxiu Fenosa*

DEL 18 DE MARÇ AL 30 DE SETEMBRE DE 2011

Horari de visita, de dimarts a dissabte d'11 a 14h i de 18 a 20h.

C. Major, 25 43700 El Vendrell
Tel. 977 154 192 Fax 977 154 013
mail@fundaciofenosa.org www.fundaciofenosa.org